

Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında “Âşık Aileler”

[Performing the Tradition of Minstrelism, Keeping the Tradition Alive and the “Minstrel Families” in the Context of Master-Apprenticeship Relationship]

Sedat BAHADIR*

Özet: Zor coğrafya ve iklime sahip olan Artvin, geçmiste birçok medeniyetin barındığı, günümüzde doğal güzelliğini koruyan önemli bir ilimizdir. Bu zor coğrafya şartlarından dolayı uzun süre dışarıya açılamayan Artvin halkı, kültürünü kendi içinde muhafaza etmeyi bilmıştır. Muhafaza edilen kültür içerisinde aşıklık geleneğini sayabiliriz. Âşıklar, babadan hem akraba hem de kendi muhitinde, usta-çırak ilişkisini geliştirmiş ve böylece edebiyatımıza birçok âşık kazandırmıştır. Geçmişten günümüze Artvin ilinde yetiştirmiş olan âşıklar, sayı olarak 100'ü aşmaktadır. Rus mezalimi, halkın önemli bir çoğunluğunu göçe zorladığı esnada 20'yi aşkın âşığımızın şiirleri kaybolmuştur. Âşıkların bir kısmı mezalimden sonraki yıllarda Artvin'e geri dönmüştür. Artvin âşıkları sanatlarının icrası, ekonomik, askerlik vazifesi ve rüyasında görmüş olduğu sevgilisini görmek için gurbete çökmüş; böylece kendilerini Anadolu'ya tanıtmışlardır. Bu aşıklardan bazıları, Konya'da yapılan Âşıklar Bayramı'nda atuşma, tekellüm, muamma... gibi birçok alanda ödüller almıştır. Çalışmamızda muhacir olarak göç eden ve kendini tanıtmak için gurbete çıkan âşıklar, usta-çırak ilişkisi ve badeli âşıklar, kronolojik olarak tablo hâlinde verilmiştir. Artvin ilinde akraba şairlerden 6 aile tespit edilmiş ve bunlar sırasıyla anlatılmıştır. Akraba aileler anlatılırken Muhibbi ve Esmahan, karı-koca âşıklar olarak eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artvinli âşıklar, âşık tarzı şiir geleneği, usta-çırak ilişkisi, bade, gurbet, akrabalık.

Abstract: Artvin is an important province with a rough landscape and climate that accommodated various cultures also still keeps the natural beauty. People of Artvin did not have chance to open up and show up because of these rough landscape that way they could preserve their culture inside of themselves and the “Minstrel Culture” is one of their cultural features. Minstrels are the people who learn from their fathers, their relatives and also from their masters by the master-apprenticeship relationship thus they educated and reintroduced many minstrels to society. There are more than 100 minstrels that are raised in Artvin province from past to present. Atrocities by the Russians have forced considerable majority of Artvin public to immigrate and meanwhile people move, the poems got lost of over the 20 minstrels. Some of the minstrels came back to Artvin after the atrocities of Russians. The

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
dr.sedatbahadir@hotmail.com

minstrels from Artvin performed for providing economic benefits, military service and also to see their beloved that they had dreamt of before that way they had chance to show up and introduce themself to the Anatolia. Some of these minstrels won awards on fields of “quarrel”, “speech”and “riddle” at the Aşıklar Ashiks (*Festival*) in Konya. In this study, the chronological chart of the minstrels -who are emigrated to introduce themself; the master-apprenticeship relationships and the minstrels who had Bade (*A drink that master gives to his apprentice in apprentice's dream that way he can become a minstrel this drink could be wine, water, sharbat or sometimes it is a food such as apple, grape, bread or pomegranate*) is given. Six families are determined that has relative minstrels and they are explicated about by the order. While explicing the relative minstrels, Muhubbi and Esmahan are included as husband-wife minstrels.

Keywords: Minstrels from Artvin, minstrelsy tradition, master-apprenticeship relationship, bade.

Giriş

Artvin ili tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İlçelerinden biri olan Ardanuç, “M.Ö. VIII. yüzyılda sırasıyla Urartular, Sakalar Hazarlar, Barseller, Bağrathilar, Gürcüler, Selçuklu, Moğol, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevî devletinin hâkimiyetine girdikten sonra 1551 tarihinde İskender Paşa'nın fethiyle Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.” (Taşkin ve Kaya 2018: 12-13).

“Âşıklar hakkında, bir yöreni veya kişiyi konu alan monografik çalışmalara bakıldığından, baba-oğul âşıkların, kronolojik veya biyografik bilgilerinin pek de tespit edilemediği görülmektedir.” (Taşlıova 2008: 96). Artvin'de ise âşıklarla ilgili derleme konusunda şanslıdır, diyebiliriz. Başta 30 yıl at sırtında dolaşarak yapmış olduğu saha araştırmasını 1970 yılında tamamlamış ve “Artvinli Şairler”¹ adlı derlemesiyle 100'ü aşkın halk şairini kayda geçiren

¹ Mustafa Âdil Özder, 30 yıl (1940-1970) içerisinde yapmış olduğu saha araştırmasında 100'ü aşkın halk şairi tespitinde bulunmuştur. Bu çalışmasını Millî Folklor Enstitüsü Müdürlüğüne teslim ederken ilk sayfaya şunları yazmıştır: “Bu çalışmanın ürünü olarak daktitolu 739 sayfadan ibaret ve üç cilt hâlinde (I. ve II. Kitaplar bir arada ciltli; III. Cilt ayrı) Artvinli Şairler ve Artvin Folklorundan Örnükler adlı müsveddelerimi son yıllarda bir araya getirmiş bulunuyorum. Bu kitap müsveddelerimin tetkik buyurularak, gerekirse Enstitünüz tarafından bastırılmasına, bu olmadığı takdirde arşivinize mal edilmek üzere satın alınmasına musaade buyurulmasını saygımla arz ederim. (Mustafa Âdil Özder).” Artvinli Şairler adıyla yazılmış bu nadide eser Kültür Bakanlığı Arşivi “NE 1971.0002 ve NE 1971.0003” numaralı daktilo el yazması olarak, cüz'i bir fiyat karşılığında Kültür Bakanlığına satmıştır. Bu nadide eser, 1971 yılından 2020 yılına kadar arşivde beklemiştir ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. “Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve UstaÇırak İlişkisi Bağlamında Âşık Aileler” adı altında yapmış olduğum bu çalışma, başta Sayın Özder'in Kültür Bakanlığı arşivinde bulunan çalışmaları temel almış; yapılan atıflar da (NE: sayfa numarası) olarak kaydedilmiştir. Bu çalışmalarlardan eksik olan kısımlar Bekir Karadeniz'in Artvinli Halk Şairleri (2002) adlı eserinden atıf yapılarak desteklenmiştir.

Mustafa Adil Özder; Mahirî ile Mâhitaban (1985), Artvin Saz Şairleri (1988), Bardızlı Âşık Nihanî (1955) adlı derleme çalışmalarını yapan şair, yazar ve hukukçu Mehmet Gökalp, Aydin ve Şahver Karasüleymanoğlu, Bekir Karadeniz ve Taner Artvinli... örnek olarak verilebilir.

Artvin âşıklarının şiirlerinde kullanmış olduğu kelimeler ve cümle yapısı yoresel özelliğini korumakla birlikte, Oğuz Türkçesinin özelliklerini de yansıtmaktadır. "Tek içerkili yükleme göre şekillenen (öznesiz, belirsiz özneli, genel özneli) cümleler Artvin folklor örneklerinde sıkça kullanılmaktadır." (Abid 2019: 215-227). "Günlük kelimelerde kullandıkları sesler de halkın ağız özelliklerini yansımaktadır." (Abid 2020: 288). Bu seslerle kullanılan kelimeler, Türkçenin en eski dönemlerinde kullanılmakta olan ve özelliğini devam ettiren Azerbaycan Türkçesi ile benzerlikler göstermektedir. Örneğin "Ben da gelecam" cümlesindeki "a" sesleri "e" ve "a" arası bir ses olarak çıkmaktadır. Buna ek olarak "geldin mi" cümlesindeki "i" sesi de "ı ve i" arasında bir ses olarak çıkmaktadır. Bu nedenle âşiklar sanatını icra ederken kullandıkları bu kelimeler, az çok bulunduğu yörenin kendine has özelliklerini yansımaktadır.

Artvin ve çevresi, toprak yapısının elverişsiz olması; iklim şartları ve ulaşımındaki zorluklardan dolayı dışa açılamamıştır. "Bu koşullar altında uzun bir süre kendi içinde kültürel mirasını koruyan Artvin" (Zeki 2010: 93) 1828'den sonra "40 yila yakın Rus ve Ermenilerin baskısı altında kalmış" (Taşkin ve Kaya 2018: 168) ve birçok aile bu zulme dayanamayarak çeşitli illere göç etmek zorunda kalmıştır. Özellikle Rus mezaliminin getirmiş olduğu sıkıntılardan ve I. Dünya Savaşının olumsuz etkilerinden dolayı sıralarında yirmi civarında Artvin şairi de nasibini almışlardır. Muhacirlik döneminde başka illere göç ettikleri için yazıp söyledikleri koşmalar, destanlar ve halk hikâyelerin birçoğu kaybolmuştur. Bu nedenle elimizde mevcut olan birçok şiiri incelediğimizde şairlerin geleneğin icrasında başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Göç eden şairler şunlardır:¹

Mahlası	Adı ve Soyadı	Doğum yeri/Tarihi	Göctüğü yer/ Ölüm tarihi
Cesimî	Yusuf Yanıkaraoglu ailesinden	Ardanuç 1835	Vezirköprü 1917
Efkârî	Âdem Şentürk	Ardanuç/ 1900	Merzifon'a göç etmiş sonra kendi köyüne

¹ Âşıkların göçleri ile ilgili verilen tablo, Mustafa Adil Özder'in NE 1971.0002 ve NE 1971.0003 numaralı derlemeleri ve Bekir Karadeniz'in Artvinli Halk Şairleri (2020) adlı kitabı esas alınmıştır.

Doğan Kaya Armağanı

			dönmüştür/1980
Yesarî	Mehmet	Murgul/1803	Ankara, Nevşehir, Sinop/1881
Esrârî	Osman	Ardanuç, Anaçlı/?	İstanbul?/?
Nidasız	Mehmet	Merkeze bağlı Berta/?	Bursa?/?
Ervâhi'	?/?	Maden (Hod)?	Malatya?/?
Mehmet	Mehmet Ali	Murgul?/?	Batı Anadolu?/?
Hifzî	-/-	Ardanuç?/?	İstanbul?/?
Desturî	Keskin	Merkeze bağlı Berta/1854	Göç ederken Yusufeli'nde ölmüştür?/?
Suzânî	Nimet	Artvin/1855	Sivas/1918
Rahmanî	Osman	Maden (Hod)/1855	Göç sırasında ölmüştür/1914
Firâkî	Abdullah, Abdi Hoca	Şavşat/1854	Çorum Alaca'ya gitmiş saora da Besiktepe'ye dönmüştür/1939?
Nidaî	Ali	Merkeze bağlı Zeytinlik köyü/ 1877?	Merzifon/1916
Osman	Osman Şahistanoğlu ailesinden	Artvin Maden (Hod)?/?	Develi/1968
Şöhretî	Şerif	Ardanuç/1795	Merzifon/1865
Rahmanî	Osman	Artvin Maden/1865	Kayseri
Şairî	Şairoğlu ailesinden Şevki	Maden (Hod)/1880?	Bursa/1965
Sefil Heyranî	Muhammet Işıkdemir	Artvin Maden/1890	Konya/Beyşehir/1914
Mahmûdî	Topaloğulları ailesinin Mahmut	Maden (Hod)/1910	Saimbeyli?/?
Yangunî	Haytaoğulları ailesinden Gülpaşa	Şavşat/1918	Adapazarı/2002
Deryamî	Dursun Ali Erdoğan	Şavşat/1926	Adapazarı/2002

Âşiklar eski Türklerde ozan adı verilen, elinde sazı dilinde sözüyle halkın duyularını terennüm eden sanatçılardır. 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'da başlayan bu gelenek, günümüze kadar devam etmektedir. Artvinli halk şairleri de çeşitli illerimizde yapılan Âşiklar Bayramına katılarak geleneğin devamına katkı sağlamışlardır.

Artvin ve çevresindeki âşikların gurbete çıkışması âşıklik geleneğinin başladığı yillardan günümüze kadar devam etmektedir. Bu bağlamda âşikların, zorunlu göç dışında, büyük çoğunluğu çeşitli sebeplerle gurbete çıkmışlardır. Başka illere gidemeyen şairler ise kendi bulunduğu ilin köy ve kasabalarındaki düğün ve şenliklere katılıp ustalığını göstermiş, yöre halkını kültür ve dil zenginliği ile mayalamışlardır.

Geçmişten günümüze kadar, "rüyasında gördüğü güzel aramak ve kendini ispatlamak için gurbete giden halk şairleri," (Yardımcı 2010: 27) kendi yöresinden almış olduğu kültür ve dil zenginliğini gitmiş olduğu yöre halkına yansıtarak birlikteliğimizin devamını sağlamışlardır. Halka vermiş oldukları bu maya, gelecek kuşaklara aktarılmış ortak ve zengin bir kültürün oluşumuna neden olmuşlardır. "Âşiklar, şehir ve kasabalarda bulunan âşık kahvehaneleri, zengin kişilerin konakları ve davet edenlerin evlerinde misafir olarak kalmış; geleneklerini icra ettikten sonra da ekonomik olarak destek görmüşlerdir." (Özder 2017a: 21). Aldıkları bu yardım ile evlerinin geçimini sağlamışlardır.

Artvin ilinde çeşitli sebeplerle gurbete çıkan şairleri şu tablo altında verebiliriz:¹

Mahası	Gurbete Gidiş Nedeni	Gezdiği Yerler
Yarımî	Rüyada âşık olması	Gurbette sanatını icra ederken hastalanmış ve köyüne geri dönmemiş.
Şöhretî	Dinî bilgisini ve sanatını geliştirmek. Askerlik görevi.	Erzurum, Şam, İstanbul ve Merzifon.
Muhibbî	Ününü duyurmak	Yedi defa İstanbul'a gitmiştir.
Huzûrî	Ekonomik ve ününü duyurmak	Kars, Ardahan, Ahilkelek, Ahiska, Batum, Kırımlı Ağrı, Erzurum, Samsun, Amasya, Merzifon, Çorum Pasinler, Eleşkirt, Tutak, Erzincan, Kemaliye,

¹ Âşikların göçleri ile ilgili verilen tablo, Mustafa Adil Özder'in NE 1971.0002 ve NE 1971.0003 numaralı derlemelerinden ve Bekir Karadeniz'in Artvinli Halk Şairleri (2002) kitabından alınmıştır.

		Kemah, Sivas, Tokat, Niksar ve Merzifon.
Molla Abdullah (Dur Abdal)	Ününü duyurmak	Cesimî ile birlikte Gerede, Kırım ve Rusya.
İkraři	Rüyada âşık olması	Gürcistan.
Cesimî	Rüyada âşık olması	Gerede, Kırım ve Rusya
Mâhîri	Rüyada âşık olması	Kars, Erzurum ve İran.
Hîfzî	Rüyada âşık olması	Erzurum.
Efkâři	Ününü duyurmak ve askerlik görevi..	<i>Galicya, Romanya, Tiflis, Bakü,</i> Bayburt, Çamlıbel, Erzincan, Konya, Ankara, İstanbul, Ardahan, Yusufeli, Basra, Yemen, Dağıstan, Posof ve Bursa
Kara	Ününü duyurmak	Konya
Özerî	Ekonomik	Almanya, Libya

Artvin âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi, gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılmasında önemli bir role sahiptir. İçinde bulundukları zor coğrafyadan dolayı dışa çok açık olmaması ilin doğasının korunması ve usta-çırak ilişkisi bağlamında geleneğin yaşatılmasına katkıda bulunmuştur. Bu nedenle çırak hem ustasını hem de yörede bulunana âşıkları daha fazla görme imkânı bularak kendisini iyi yetiştirmiştir.

Âşıkların yapmış oldukları karşılaşmalarında dinî konular çok önemlidir. İyi âşık olmak isteyen çırak, ister ustasından, isterse etrafında bulunan bir hocadan dinî eğitimini alıp kendini yetiştirmek mecburiyetindedir. Çünkü atışmaların büyük çoğunluğu dinî sorulardan oluşmaktadır. Bunun dışında bir çırığın ezberinin iyi olması gereklidir.

Âşık adayı olan çırak, önce ustasını veya âşıkları izleyerek gözlemini yapar; sonra taklit yoluyla ustanın makamını öğrenir, daha sonra da ustasının eserlerini tekrar ederek ezberini geliştirir. Buna “ustamalı söyleme veya çevredeki âşıklardan etkilenme de diyebiliriz.” (Kaya 1998: 39). Bu metotlara göre hareket etmeyen çırak, iyi bir usta olamaz.

Artvin âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisini şu şekilde tablo hâlinde verebiliriz:¹

¹ Âşıkların göçleri ile ilgili verilen tablo, Mustafa Adil Özder'in Kültür Bakanlığı arşivinde bulunan NE 1971.0002 ve NE 1971.0003 numaralı derlemelerinden alınmıştır.

Mahlası	Çıraklıları
Muhibbî	Şâmilî, Keşfî (Keşfî aynı zamanda Mâhir'den de etkilenmiştir.) ,
Keşfî	Huzûrî ve Îznî (Her ikisi de Zorlu Mataracioğlu Abdülaziz Ağa'dan saz çalmayı öğrenmiştir.)
Îznî	Zuhûrî (Zorlu Mataracioğlu Abdülaziz Ağa'dan saz çalmayı öğrenmiştir.)
Huzûrî	Îzhârî, Fahrî, Özerî
Cesmî	Molla Abdullah (Dur Abdal), Emrah, Sefil İrsadî
Saidî	Rufâî.
Figânî	Kahrî
Molla Abdullah (Dur Abdal)	Efkârî.
Esrârî	Hifzî
Efkârî	Kara, Deryamî (Deryamî, Efkârî ve Müdamîyi dinleyerek âşıklığı öğrenmiş.)
Kerem Yedek	Bulânî
Hasan	Hifzi ve Bahri

Daha önce gördüğü veya hiç görmediği “bir sevgiliyi rüyada görerek âşık olma, kendine has muhtevasiyla Türk Âşık edebiyatına has bir motiftir.” (Günay 1993: 94). Bu nedenle “millî ve köklü” (Artun 2013a: 3) geleneğe sahiptir diyebiliriz. Âşığı gurbette diyar diyar gezdireن en önemli nedenlerden biri de rüyasında bade içmesidir.

Artvin yöresi, âşıklara çok değer verir, özellikle de badeli âşık olarak bilinen, “Allah’ın lütfuyla rüyada pirler elinden bade içerek âşıklığa ulaşan kişiler el üstünde tutulur.” (Artvinli 2001: 18). Artvin âşıkları da rüya motifinden nasibini almıştır. “Görmüş olduğu rüya ile olgunluğa erişme yolunda sade kişilikten çıkışın sanatçı kişiliğe yöneliklerdir. Görülen bu rüyalar, hazırlık, rüya, ikinci uyansı ve ilk deyiş” (Günay 1993: 136) bakımından Anadolu’da görülen rüya motifleri ile büyük benzerlik arz etmektedir. Badeli olan âşık, Tanrı'nın lütfu ile ârifler sırasına geçer hiç bilmediğleri hâlde irticalle deyişler yapmaya başlar ve sorulanlara deyişle cevap verme yeteneğine sahip olurlar.

Badeli olan âşığın rüyasında gördüğü sevgili yakın bir muhitte olabileceği gibi çok uzak illerde veya ülkelerde de olabilir. Bazları da Engünî gibi

(Bahadır 2016b: 1-192) sadece pirleri görmüştür. Nitekim Gülhanî (Bahadır 2016: 1-480) kendi muhitinde; Cesimî, Gerede'de (Özder 2017b: 56); Mahirî gibi kendi yurdundan çok uzakta olan İran ülkesine (Özder 2017c: 11) rüyada gördüğü sevgiliyi aramaya gitmişlerdir. Rüyada sevgiliye ulaşmak için gurbete çıkan âşıkların gerçek imtihani bundan sonra başlamaktadır.

Artvin İlindeki Badeli Âşıkların İlçe ve Köylerine Göre Değerlendirilmesi

<i>Adı Soyadı</i>	<i>Doğum ve Ölüm Tarihi</i>	<i>İlçe ve Köyü</i>
Serverî	1760?-?	Ardanuç, Petekli (Cuğu).
Sıdkî	1768-1833	Ardanuç'un Petekli (Cuğu).
Yarımî	1780?:-?	Yusufeli, Esenyaka (Zor).
Sultan Dildarî	1780?:-?	Yusufeli, Esenyaka (Zor).
Didarî	?-?	Artvin, Yukarı Maden (Hod).
Didarî	1810?:-?	Şavşat, Veliköy.
Şöhretî	1810-1870	Ardanuç, Soğanlı.
Muhibbî	1823-1868	Yusufeli, Demirkent (Erkinis).
Cesimî	1835-1917	Ardanuç, Yolüstü (Basa).
Âşık Osman	1840-1901	Murgul, Damar (Zansul).
İkraî	1844-1904	Yusufeli Havuzlu.
Mâhirî	1850-1914	Yusufeli, İnanlı (İphan).
Rahmanî	1865-1915	Artvin, Yukarı Maden (Hod).
Elfazî	1875?:-?	Artvin, Merkez (Ortaköy).
Tekmilî	1895-1954	Artvin, Oruçlu.
Hifzî	1896?:-?	Artvin, Yukarı Maden (Hod).
Efkârî	1900-1980	Ardanuç, Yolüstü (Basa).
Yangunî	1918-2002	Şavşat, Kocabey.
Bulani	1925-2005	Ardanuç, Tütünlü.
Deryamî	1926-2002	Şavşar, Arsiyan.
Âşık Kara	1927?:-?	Şavşat, Meşeli.
Pervanî	1931?:-?	Yusufeli, Havuzlu (Okar).
Feryadî	1933?:-?	Ardanuç, Ferhatlı

Sedat Bahadır - Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında “Âşık Aileler”

Muhsin Küçükaltun	1937?	Şavşat, Meşeli.
Âşık Engünî	1944?	Ardanuç, Aydin (Danzot).
Gülhanî	1947?	Artvin Merkez, Berta.
Yoramoğlu	1955?	Şavşat, Cevizli.

Atışma, âşıkların saz eşliğinde “verilen bir ayağa uygun olarak ve birbirine laf dokundurarak sazlı sözlü karşılaşmalardır.” (Artun 2013b: 74). Artvinli âşıklar gurbette veya bulunduğu muhitin kahvehanelerde sanatını tek başına deyişler söyleyerek veya bir başka âşikla atışmalar yaparak icra ederler. Bu yerlere icabet, bazen davet üzerine bazen de âşığın kendi isteği ile olur. Âşık kendi isteği ile bir kahvehanede fasıl yaparsa, çevrede bulunan âşıklar da davet edilebilir. Böylece karşılıklı fasıl ve atışmalarda bulunabilirler. Bu davet olayı düğünler veya özel günler için de geçerlidir.

Bir âşık, çevrede veya daha uzak yerde tanınmış bir âşığın adını duyduktan sonra kendini ispat etmek için karşılaşmayı göze alabilir. Bunu kaybedip taşlamaya maruz kalma veya sazını kaybetme pahasına yapabilir.

Artvin âşıkları yakın veya uzak mekânlara gittiklerinde oranın yerel özelliklerine göre hareket etmişlerdir. Kendi bölgesi dışında sanatını icra eden âşıklar, yapılan karşılaşmalarda geleneğe uygun olarak davranışa da karşı tarafın ağır hakaretlerinden dolayı onların üslûbuyla cevap vermişlerdir. “Mahîrî ile Ermeni Âşık Coşkunî” (Özder 2017b: 44-50) karşılaşması, en bariz örneklerden biridir. Buna karşılık kendi çevresinden veya başka illerden gelen usta âşıklara karşı son derece üslûplu tutum sergilemişlerdir. Buna örnek olarak “Efkarî ile Âşık Kara atışması” (NE: 658) verilebilir. Efkarî, kızdırmak için, kendisinden yaşça küçük olan Âşık Kara'ya birçok hakaretlerde bulunsa da Âşık Kara, onu ustası olarak kabul ettiği için üslûbunu muhafaza etmiş ve saygılı davranışmıştır.

Saz şairlerinin en kudretli ve coşkun çagi olan “18’inci yüzyıldan günümüze kadar intikal eden çalışma geleneğini bir sonraki nesillere ustalıkla aktaran âşıkların başında Artvinli Huzûrî gelmektedir.” (Özder 2017b: 37). Almış olduğu medrese eğitimi ile kullanmış olduğu şiir türleri, kendisini diğerlerden farklı yere getirmiştir.

Artvinli âşıklar, her konuda şirlerini terennüm etmekle birlikte halk şiri türlerini de ustalıkla kullanmıştır diyebiliriz. Aileden veya köylerindeki hocalardan dini eğitimini alan âşıklar atışma, tekellüm ve “önceden hazırlanan bilmece de diyebileceğimiz” (Sever 2013: 45) muamma bağlama dalında kendilerini iyi yetiştirmiştir. Medrese eğitimi almış olan Keşfi, oğlu

Huzûrı'nın de iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. Hem medrese hem de aileden eğitim alan Huzuri, çok ustaca olmasa da "aruz vezninden örnekler vermiştir." (Demirel 2015: 1-626). Bunun yanı sıra Âşık Efkârı'nın 11 halk hikâyesi, dörtlük karşılığında söylenen ve iki beyit olarak bilinen dübeyit (Kaya 2014: 298), tecnis, hicran, divan, lale-bendi ve 6 dizeyle yazılan (Dilçin 1992: 380) müseddesleri; koşma, divan ve başka türdeki deyişleri; din ve ahlâk konularındaki şiirleri kayıt altına alınmıştır. Ayrıca seyahatnamesi ve yörenin gelenekleri ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır (NE. 393-398).

Âşık Mâhirî, gördüğü rüyadan sonra yaşamış olduğu olayları, Mâhirî ile Mâhtaban Hikâyesi adı altında anlatmış (Gökalp 1985: 1-95), daha sonra da Mustafa Âdil Özder¹ ve Mehmet Gökalp tarafından farklı kişilerden derlenmiştir.

"Demirkentli Delikara'nın Köroğlu ve Kerem hikâyelerini anlattığı söylese de 1931 yılında vefat ettiği için derleme fırsatı bulunamamıştır." (NE 304). Ardanuçlu Âşık Nebi; Latif Şah, Emrah, Kerem ve Garip gibi sazlı hikâyeleri anlattığı Mustafa Âdil Özder tarafından tespit edilmiştir (NE 370). Yine aynı şekilde akraba ailelerden "Yusufeli Huzûrf'nin ilk aşıklık yıllarında Hezor'da irticalle söylediği Lütfi Bey hikâyesi tam olarak derlenmemiştir." (NE 314).

Artvinli aşıklardan bazıları Konya Âşiklar Bayramı'na katılmıştır. "1966 yılında ilk defa düzenlenen Konya Âşiklar Bayramı'na katılan 16 aşiktan biri, akraba aşıklardan Efkârı'dır. "En Güzel Memleket Türküsü, Şiir ve Atışma dallarında devamlı başa güreşmiştir." (Halıcı 1992: 416). Artvin'in Karacaoğlan'ı diyebileceğimiz Deryamî, Konya Âşiklar Bayramı'na katılmış; "atışma, güzelleme, lebdeğmez ve doğaçlama şiir dallarında her yıl birincilik ödülü kazanmıştır." (Halıcı 1992: 202). Şavşatlı Yangunî de atışma dalında dereceler almıştır. Bu bayramlarda, badeli aşık olan Deryamî'ye (Karadeniz 2007: 158) genç aşıkları sınama görevi de verilmiştir. Şair Suat Engüllü, Konya Âşiklar Bayramı'nda bir hatırlasını söyle anlatmaktadır: "Bir atışma için Âşık İlhamî sarılmıştı saza. Âşiklar içerisinde kendisine rakip arıyordu. Salondakiler Baba Deryamî gelsin." dediler. Böylece karşılıklı atışmış ve İlhamî'nin usta aşık olduğunu halka söylemiştir." (Halıcı 1992: 626). Âşık Kara Konya'da yapılan Âşiklar Bayramı toplantılarında atışma dalında madalyalar almıştır.² Âşık Yangunî, Âşiklar bayramına her yıl katılmış; "atışma dalında ustalık belgesi almıştır." (Halıcı 1992: 464). Badeli aşıkların yapılan bu karşılaşmalarda daha başarılı olduklarını görülmektedir.

¹ Mustafa Âdil Özder'in derlemesi derleme tarihi ve derlenen kişiler yönünden incelendiğinde Mehmet Gökalp'in eserinden farklıdır. Özder'in derlemesi Arap harfleriyle yazılmıştır.

² Âşık Kara ile 2015 yılında Şavşat Karagöl'de yapmış olduğum mülakatta dört madalya aldığı ve bunları gururla taşıdığını anlatmıştır.

Akraba Aileler

Birinci Aile

Serverî

Doğum tarihi ile ilgili olarak 18'inci yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır Asıl adı, Molla Selim'dir. Ardanuç'un Petekli (Cuğu) köyünde eskiden Yanikaraogulları adıyla anılmış bir ailedendir. Serverî, deyişlerinin birinde kendisinin Kadirî tarikatına bağlı olduğunu da söylemektedir (NE: 363).

Serverî'nin oğlu, Sıdkî (1768-1833)

Asıl adı Sani olan Sıdkî, Ardanuç'un Petekli (Cuğu) köyünde doğdu. Saz çalmayı babasından öğrendi ve âşıklığa 1785 yılında, yedi yaşlarındayken başladı. Sıdkî, köyünde Selim Efendi'den dinî eğitim almıştır (NE: 18-21).

Sıdkî'nin oğlu, Şöhretî (1795-1865)

Asıl adı Şerif olan Şöhretî, Ardanuç'un Petekli (Cuğu) köyünde doğmuştur. Dedesi ve babasının da âşık olması nedeniyle aynı gelenekle büydü. Ardanuç'ta biraz medrese tahsilinden sonra 1810-15 yıllarında Erzurum'a giderek orada Abdurrahman Gazi türbesine hizmet ettiğten sonra askerlik görevi yapmak için Şam'a gönderildi. Yaklaşık olarak 1865 yıllarında kendi köyünde vefat etti (NE: 44).

Şöhretî'nin oğlu, Cesimî (1835-1917)

Cesimî'nin asıl adı, Yusuf'tur. Cesimî, Ardanuç ilçesinin Petekli (Cuğu) köyünde doğdu. Bu âşık, köyünde babası ve dedeleriyle birlikte dört kuşakta saz şairi çıkarmış, eski Yanikaraogullarındanandır. "17 yaşındayken rüyasında bade içti." (Karadeniz 2007: 110). Geleneğe uygun olarak birçok çırak yetiştirmiştir Bunlar "dedeleri tarafından amca çocuğu olan Molla Abdullah Yüksel, Âşık Emrah ve Âşık Mustafa İrşadı'dır." (NE: 201-203).

Şöhretî'nin torunu, Nebi Efskarî (1866-1915)

Nebi Ardanuç-Cuğu (Penekli) köyünden Yanikaraogullarındanandır. Bu aileden "Âşık Şöhretî'nin torunu" (Karadeniz 2002: 164) ve Âşık Cesimî'nin kardeşi Dursun'un oğludur. Güzel saz çalmasıyla bilinen "Âşık Nebi, Latif Şah, Emrah, Kerem, garip gibi sazlı hikâyeleri anlatmıştır." (NE: 370).

Akraba, Âşık Dur Abdal (1881 1964)

Ardanuç'un Petekli (Cugu) köyünde Yanikaraogullarındanandır. "Aynı ailenin mensubu olan Âşık Cesimî (Molla Yusuf) ile amca çocuklarıdır. Saz çalmayı Cesimî'den öğrenmiş ve usta olarak kabul etmiştir. Ustası ile birlikte

16 yıl gurbet gezilerinde bulunmuştur. Soyadı Kanunu çıktıktan sonra Yüksel soyadını almıştır. 65 yaşlarında iken köyünde ölmüştür.” (NE: 363).

Şöhretî'nin torunu, Efkârî (1900-1980)

Anne tarafından Cesimî'nin torunu olan Efkârî'nin asıl adı Âdem Şentürk'tür. “Kendisinin verdiği bilgiye göre, dedesi Mahmut, Şam çevresinde Kamişlı kasabasından olup, Osmanlı ordusunda bayraktarlık yapmıştır. Daha sonra da Basa köyünde evlenerek oraya yerleşmiştir.” (NE: 378-379). Âdem Şentürk yirmi yaşlarındayken ağır ve ateşli bir hastalığa yakalanmış ve Kasimoğlu denilen pınarın başında yatırılmıştır. Bu ateşli ve yarı uykulu yataş sırasında rüyada Belkiya adlı bir kızı görerek ona âşık olduktan sonra saz şairliğine başlamıştır (NE: 378-379),

Efkârî'nin akrabası, Âşık Emrah (?-1914)

Ardanuç'un Basa (Yolüstü) köyünde Kibaroğullarından olan Emrah'ın asıl adı Emrullah'tır. Bu saz şairi de Efkârî'nin akrabasıdır. Cesimî'nin çıraklarındanandır. “Birinci Dünya Savaşı sırasında ölmüştür. Elimizde Emrah'ın iki parça deyişi bulunmaktadır.” (NE: 206).

Şöhretî'nin torununun oğlu, Devamî (1923-?)

Ardanuç'un Soğanlı köyünde doğdu. Asıl Adı Hamza Özçelik'tir. Şiiri ve âşıklık geleneğini küçük yaştardan itibaren öğrendi. Devamî mahlası Mustafa Adil Özder tarafından verildi. “Değişik konularda yazıp söylediği şiirleri, çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır.” (Karadeniz 2002: 123).

İkinci Aile

Baba: Keşfî (1843-1910)

Asıl adı Mustafa olan Keşfî, 1843 yılında Yusufeli'nin Esenyaka (Zor) köyünde doğmuştur. Mehmet adlı bir zatın oğludur. “14 yaşında iken, saz şairliğine başlamış; Muhibbîyi ziyaret ettiğinde de Keşfî mahlasını almıştır. Şiir söyleme ve saz çalma yolunda kendisine ustalık eden Âşık Muhibbî ve İphanlı Âşık Mâhirî'nin desteklerini görmüştür.” (NE: 123).

Keşfî, 29 yaşına degen çevrede saz şairliği yapmış, Erzurum, Narman, Yusufeli ve Artvin dolaylarında sanatını icra etmiştir. “Bu çağlarında Erzurumlu Erbâbî ve Ermeni âşıklardan Radetî ile arkadaşlarının da toplu bulunduğu meclislerde karşılıklı deyişmeler yapmıştır. Bir aralık Erkinis köyünde gelen Narmanlı Sümmânî ile orada karşılaşıp tekellümlerde bulunmuştur.” (NE: 123-124).

Sedat Bahadır - Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında "Âşık Aileler"

Kesfi'nin oğlu, Huzûrî (1886-1951)

Artvin'in Fuzulîsi diyebileceğimiz Huzûrî'nin asıl adı Ali Coşkun'dur. 1886 yılında Yusufeli'nin Esenyaka (Zor) köyünde doğdu. Yedi yaşlarında iken eğitimini alması için köyün cami medresesine verildi. İlk hocası ilçenin Altıparmak (Barhal) köyünden şair ve bilgin İbrahim Vehbi Efendi'dir. Saz çalmayı köyünün eşrafından Mataracioğlu Abdülaziz Ağa'dan öğrenmiştir. "Şair, 1317 (1901) yılında on beş yaşında iken babası ile birlikte ilk Narman gezisini yapmış; on sekiz yaşlarında iken Erzurum, Artvin, Ardanuç, Murgul'u dolaşarak kendini tanıtmıştır. Köylüsü, medrese ve saz arkadaşı Âşık Zuhûrî ile de Ardahan, Ahilkelek, Ahiska, Batum ve Kırım dolaylarını gezmiştir. Huzûrî şire başladığı yıllarda, on yaşlarına degen kısa bir süre "İhrâkî" mahlasını kullanmıştır. Babası sonraları ona Huzûrî mahlasını vermiştir. 1951 yılında Artvin'de vefat etmiştir." (NE: 349-350).

Üçüncü Aile

İznî (1856-1928)

Asıl adı Mustafa olan İznî, Yusufeli'nin Esenyaka (Zor) köyünde doğdu. On beş yaşında iken, köylüsü Mataracioğlu Abdülaziz Ağa'dan saz çalmasını öğrenerek irticalen deyişler vermeye başlamıştır. Köylüsü Mustafa Kesfi'ye çıraklık etmiştir. "Kesfi'nin oğlu Huzûrî'ye göre İznî, irticalde eşsiz bir usta olmuştur." (NE: 240). Muhtarlık görevi sırasında birtakım zarar ve felaketlere uğramış, "zamanının muhtarlık durumunu gülmece "Muhtarlar Destanı"nda anlatmıştır. Yine aynı savaş öncesi yıllarda Erzurumlu Berzî, Hasan Kaleli Serdârî, Karslı kılıç ustası ve Âşık Nigâhî, Narmanlı Sümmânî, Yusufeli Mâhirî, Ardanuçlu Cesimî ve Posoflu Feryâdî gibi çağdaş âşıklarla karşılaşmalar yaptığı bilinmektedir. Elde kalan veya bilinen deyişleri: Çobanlar, Muhtarlar, Yer ile Gök, Dilek, Güzeller adlı beş destanı ile birkaç koşması ve bir ebcetli ölüm ağıtıdır. 72 yaşında iken 5 Eylül 1928 günü aynı köyde vefat etmiştir." (NE: 240).

İznî'nin oğlu, Zuhûrî (1887-1949)

"Tevfik Zuhûrî 1887 yılında Yusufeli Zor (Esenyaka) köyünde doğdu. Zuhûrî 15 yaşında iken medrese arkadaşı ve köylüsü Huzûrî ile birlikte âşıklığa başlamış, Zorlu Mataracioğlu Abdülaziz Ağa'dan saz öğrenmiştir." (NE: 318). Zuhûrî, Kesfi ve Huzûrîyi usta olarak kabul etmiştir. Babası İznî'den de deyiş ve saz kousunda destek almıştır. "Huzûrî ile dört yıldan artık bir süre içinde aralıklı olarak seyahatler yapmıştır. 1910-14 yılları arasında bu gezileri Artvin, Ardanuç, Murgul, Ardahan, Ahilkelek, Ahiska, Batum ve Kırım çevrelerinde geçmiştir. 1949 yılında Merzifon'da vefat etmiştir." (NE: 318-320).

Akraba, Yarımı: (1780? -?)

“Yusufeli’nin Esenyaka (Zor) köyünden yetişmiş 14 aşık arasında en eskisi, Yarımıdır. Asıl adı Hasan’dır.” (Artvinli 2013: 762). “1800’lü yıllarda Yusufeli’nin Zor köyünde yaşadığı sanılmaktadır. Doğum ve ölüm tarihlerine ilişkin kesin bir bilgi yoktur.” (Karadeniz 2002: 573). “İznî’ninbabası Osman’ın iki amcasından biri Âşık Yarımıdır. Adı Hasan olan Yarımı pîrlerin meclisinde aşk badesi içerken, badesi yarınlardan bu mahlası almıştır. Kendi deyişindeki sözlerine bakılırsa, pîrler bade verirken ona yarınlardan kalacağını bildirdiğinden dolayı Yarımı mahlasını kullanmıştır.” (NE: 17).

Akraba, Fahrî (1903-1975)

Şiirlerinde Fahrî mahlasını kullanan Ali Fahrî Karabulut, Yusufeli’nin Esenyaka (Zor) köyünde 1903 yılında doğmuştur (Karadeniz: 2002: 202). 18 yaşlarında iken aşıklığa başlamıştır. Okur-yazاردır. Aynı köyden yetişmiş olan Huzûrı’nın çıraklarındandır. Deyişlerini hem kalemlle hem de irtical ile yapmıştır. 1931 yıllarında, Huzûrı, 1956’da Posoflu Müdâmî ile yapmış olduğu tekellümlerde irtical başarısı göstermiş ve izleyiciler tarafından beğenilmiştir (NE: 413).

Dördüncü Aile

Hodlu Âşık Hıfzî (1850-1915)

“Âşık Hıfzî, Artvin’in Yukarı Maden köyünün Bilizor mahallesinde oturan Ahmet-Bayraktaroğulları ailesindendir. Hıfzî’nin asıl adı Mehmet, babası da Topal Hoca lakabıyla tanınmış bir hodadır.” (NE: 169). Erzurum’un Şenkaya ilçesi merkezi Örtülü’de oturan Hıfzî torunları şimdi Köycü soyadını taşımaktadır. “Amcasının kızı Emine’yi rüyasında görerek bade içmiştir.” (Karadeniz 2002: 261).

Hıfzî'nin teyzesi oğlu, Şahistanoğlu Âşık Osman (1881?-1968)

“Yukarı Maden köylü Âşık Molla Bahri’nin küçük kardeşi. Birinci Cihan Savaşı (1914-18) sırasında Develi (Everek) merkezine göçen köylüler arasında Osman Efendi de birlikte gitmiş, orada yerleşmiştir. Çilingir ve sanatkâr olan Osman Efendi 1968 yılında Develi’de ölmüştür. Mehmet Koç’tan aldığı bir deyişimi aşağıya alıyorum. Bu deyişimi 1915 yılındaki muhacir oldukları sırada söylemiştir.” (NE: 281).

Âşık Osman’ın kardeşi: Şahistanoğlu Bahrî (1879-1922)

“Molla Bahrî, Yukarı Maden (Hod) köyünde doğmuştur. Bunların Hıfzî ile akrabalıkları, teyezleri olmalarındandır.” (NE: 279).

Sedat Bahadır - Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında "Âşık Aileler"

Âşıklık geleneğini ve şiiri babası Hasan'ın kardeşi Osman ile birlikte öğrenmiştir. I. Dünya Savaşı döneminde çete savaşlarına katılmıştır (Karadeniz 2002: 45).

Beşinci Aile

İkrarî (1844-1904)

Mehmet İkrarî, "Yusufeli'nin Havuzlu köyü Tellioğulları'ndan Salih'in oğludur. Köyünün cami medresesinde eğitimini tamamlayamadı. Deyişlerini irticalle söylediğinden bunlar söyleendiği yerde kalıp unutulmuştur." (NE: 111). "Söylendiğine göre İkrarî'nın de geleneksel bir "mâşuka"sı vardı ve bu sevgili Gürcistan'da Demirşah adlı birinin kızıydı. İkrarî delikanlılık yıllarında, köyüne hemen bitişik durumda olan Zor (Esenyaka) köyülü Âşık Keşfî (1843-1910) ile birlikte Demirşah'ın yurduna kadar gitmişlerdi. Fakat sevgiliye kavuşmak mümkün olamamış, geri dönülmüştür." (NE: 111).

İkrarî'nin hayatı, at sırtında köyünden götürdüğü yaş ve kuru "meyveleri Kars, Erzurum, Pasinler, Oltu ve Narman çevrelerinde satmakla geçmiştir." (Karadeniz 2002: 287).

İkrarî'nın torunu, Pervânî (1931-?)

Ünlü saz şairi Mehmet İkrarî'nın torunudur (Halıcı 1992: 116). Yusufeli'nin Okar (Havuzlu) köyünde doğan Pervânî'nin adı İsmail Çelik'tir. Babasının adı Ali'dir. 1931 yılında doğmuştur. Deyişlerinde 19 yaşında iken âşıklığa başladığını bildirmiştir. Pervânî, Huzûrî ile de karşılaşıp deyişliğini bildirmişse de bu metinler tespit edilememiştir (NE: 443).

Altıncı Aile

Recaî (1834-1907)

Asıl adı Muhammet olan Recaî, Şavşat'ın Kocabey köyünde doğdu. Küçük yaşılda Medrese eğitimi alan Recaî (1877-1878) Osmanlı-Rus savaşından sonra Şavşat'tan ayrılmak istediye de bu kararından vazgeçmiştir.¹ "Döneminin birçok tanınmış âşığı ile deyişmelerde bulundu." (Karadeniz 2002: 466).

Recaî'nın torunu, Rahmanî (1925-?)

Asıl adı Abdullah Arslan olan Rahmanî, Şavşat'ın Kocabey köyünde doğdu. Şiire ve âşıklık geleneğine küçük yaşılda başladı. Âşık olduğu kızın

¹ Recaî'nın torunlarından Şennan Aslan'la 1.10.2020 ile yaptığım mülakattan alınmıştır.

başkasıyla evlendirilmesinden sonra kendini yoğun bir şekilde şire verdi. Ülkenin çeşitli yerlerinde öğretmen olarak görev yaptı (Karadeniz 2002: 467).

Recaî'nin Torunu: Abdülmecit Tokdemir (1894-1934)

Şairlik geleneğinin egemen olduğu bir aileden yetiştiğinden, şiri ve âşıklık geleneğini küçük yaşta öğrendi. Medrese eğitimini alırken dinî bilgilerini de geliştirmiştir oldu. Genç yaşta Türkiye'nin kurtuluş mücadeleinde aktif olarak yerini aldı (Karadeniz 2002: 529).

Abdülmecit Tokdemir'in akrabası: Yangunî (1918-2002)

Asıl adı Gülpasha Tokdemir olan Yangunî, Recaî'den günümüze ulaşan bir geleneğin temsilcisidir. Yaklaşık 15 yaşlarında rüyasında gördüğü bir kızâ aşık olarak saz çalmaya ve türkü söylemeye başladı. Türkülü halk hikâyelerini ustalıkla anlatmasıyla ünlenen aşık, 1971 yılında Konya'da düzenlenen Âşıklar Bayramına uzun süre düzenli olarak katılmış ve dereceler almıştır (Karadeniz 2002: 558).

Karı-Koca Âşıklar ve Torunları

(Koca) Muhibbî (1823-1868)

“Asıl adı Kaya Salih olan Muhibbî, Yusufeli'nin Demirkent (Erkinis) Bucağı merkezinde 1239 (1823) yılında doğmuştur.” (Karadeniz 2009: 392). “Henüz 17 yaşlarında iken 1256 (1840) yılında Erkinis İmamı Sabit Efendi'nin kızı Esma Hanım'a aşık olarak onun üstüne şiriller söylemeye başladı. Şairin okuma-yazma bilgisinden yoksun (ümmî), fakat ârif bir kişi olduğu kesinlikle bilinmektedir. Muhibbî, yirmi sekiz yıl süren aşıklığı yıllarında köyde bulunduğu sürece demircilik ve çiftçilik yapmıştır. Erzurum, Artvin çevrelerinde dolaşmış, yedi defa da İstanbul seyahati tekrarlamıştır. Köyüne bir saat mesafedeki Zor (Esenyaka) köylü Âşık Keşfî'ye ustalık etmiştir. Muhibbî 45 yaşında ve tam olgunluk çağında iken köyünde hastalanmış ve orada ölmüştür.” (NE: 69-74).

(Eşi) Esmahan

Âşık Muhibbî'nin maşkası ve ilk hanımı olan Esma Hanım, Yusufeli'nin Erkinis (Demirkent) köyünün eski imamlarından Sabit Efendi'nin kızıdır. Muhibbî, güzelliği dillere destan olan sevgilisine, Esmahan olarak hitap etmiştir. Bu iki aşık-maşuka evlenmeden önce de Muhibbî'ye karşı deyişler yapmıştır. Esmahan'ın Muhibbî'den Elmas ve Ayşe adlarında iki kız çocuğu olmuştur. Ayşe'den doğan Barhalla oğlu Aziz de şairler arasındadır (NE: 74).

Sedat Bahadır - Artvin'de Âşıklık Geleneğinin İcrası, Yaşatılması ve Usta-Çırak İlişkisi Bağlamında "Âşık Aileler"

(Torunu) Aziz

Yusufeli, Erkinis köyünde yetişen Âşık Muhibbî'nin Ayşe adlı kızından olan torunu Barhallı oğlu Aziz de ehl-i dil kişilerden biridir. Aziz, I. Dünya Savaşı'nda askere alınmış, Sarıkamış savaşlarına katılmış iken ordumuzun bozguna uğraması üzerine köye dönüp, kendilerine ait olan issız Çormusel mezarlarında saklanmıştır. Rus kuvvetleri 1915 Nisanında köyü işgal ettilerken sırada Aziz'i saklandığı mezarada yakalamiş bir ceviz ağaçına bağlayarak kurşuna dizmişlerdir. Türlü konularda deyişler yaptığı bilinen Aziz'in adı geçen büyük savaş üstüne dizdiği uzun bir destanı da vardır (NE: 74).

Sonuç

Âşıklık geleneğinin icrası ve yaşatılması bakımından, Artvin ilinin önemli bir yeri vardır. Gelenekten gelen güçlü aile bağlarını muhafaza ederek ustalık ilişkisi içerisinde hem din eğitimi hem de âşıklık eğitimini başarı ile tamamlamışlardır. Geçmiş dönemlerdeki her türlü sıkıntılar rağmen bir kısmı zaman içerisinde kendisini toparlayıp Anadolu'ya göç etmişlerdir. Artvin'de kalanlar ise Millî Mücadele savaşına katılarak Halit Paşa'nın yanında çete savaşlarına dâhil olmuşlardır.

Artvin ili, âşıklık geleneği içerisinde birçok güçlü şair yetiştirmiştir. Bunlar içerisinde Huzûrî, Efskarî, Kara ve Deryamî gibi önemli âşıklar, halk şiirinin her alanında örnekler vermiş ve kendilerini tanıtmaya fırsatı bulmuşlardır. Günümüzde Artvin ilinde âşıklık geleneği az da olsa kendini muhafaza etmektedir. Günümüz halk şairlerinden Bertalı Gülnâî ve Mehmet Badur; Ardanuçlu Engünî ve Coşarî; Şavşatlı Yoramoğlu; Artvin merkezden Gülden... gibi halk şairlerimiz sanatlarını icra etmeye devam etmektedir.

Kaynaklar

- Abid, S. (2019), "Türkiye Türkçesinde Basit Cümplenin Yükleme Göre Şekillenen, Yapısal Mantıksal Tipleri", *Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 215-227.
- Abid, S. (2020), "Artvin Ağzındaki Şimdiki Zaman Eklerinin, Şeki Ağzındaki Görünümü", *Social Sciences Studies Journal*, C. 6, S. 64, s. 2587-2595.
- Artun, E. (2013a), *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2013b), "Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma", *Folklor/Edebiyat*, C. 19, S. 75, s. 73-116.
- Artvinli, T. (2001), *Yusufeli Âşık Pervanî*, Ankara: Şahin Matbaası.
- Artvinli, T. (2013), *Yusufeli Külliyyatı*, Cilt 2, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Bahadır, S. (2016a), *Âşık Gülnâî'nın Şiir Dünyası (Metin-İnceleme)*, İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Bahadır, S. (2016b), *Âşık Engünî (Monografi-Metin-İnceleme)*, İstanbul: Pamiray Yayınları.
- Dilçin, C. (1992), *Örneklerle Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökalp, M. (1985), *Mahiri ile Mahitanban Hikâyesi*, İstanbul: Mehtap Yayınları.

- Günay, U. (1993), *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayıncıları.
- Halıcı, F. (1992), *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karadeniz, B. (2002), *Artvinli Halk Şairleri*, Ankara: AKYD Yayınları.
- Karadeniz, B. (2007), *1900'den 2000'e Halk Şiiri*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayımları.
- Kaya, D. (1998), *Sivas'ta Âşıklık Geleneği*, II. Baskı, Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- Kaya, D. (2014), *Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayıncıları.
- Muvahhid Zeki (2010), *Artvin Vilayeti Hakkında Malumat-ı Umumiye*, Haz. M. Demirel, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2015), *Huzûrî Divanı*, Haz. M. Demirel, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017a), *Yusufeli Âşık Muhibbi Hayatı ve Deyişleri*, Mustafa Âdil Özder Dizisi-V, Haz. S. Bahadır, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017b), *Doğu İllerinde Âşık Karşışmaları*, Mustafa Âdil Özder Dizisi-III, Haz. S. Bahadır, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017c), *Muhibbi ve Esmahan Hikâyesi*, Mustafa Âdil Özder Dizisi-V, Haz. S. Bahadır, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Özder, M. Â. (2017d), *Artvin Folkloru*, Mustafa Âdil Özder Dizisi-II, Haz. S. Bahadır, Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Sever, M. (2013), *Türk Halk Şiiri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Taşhova, M. M. (2008), “Baba-Oğul Âşıklar: Âşıklık Geleneğinde Yeni Bir Model”, *Türkbilgî*, S. 15, s. 94-109.
- Taşkin, F. ve A. İ. Kaya (2018), *Kaza-i Ardanuç Der Liva-i Eyalet-i Çıldır Ardanuç Nüfus Defterleri 1835*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Taşkin, F. ve A. İ. Kaya (2019), “Artvin 19. Yüzyıl Artvin Demografisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Artvin Tarihi Araştırmaları 1*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Yardımcı, İ. (2010), *Yaşayan Âşıklarımız (Güldeste)*, Konya: Dizgi Ofset Matbaacılık.